

Boxa i procés de civilització en la societat espanyola*

RAÚL SÁNCHEZ GARCÍA

Doctor en Ciències de l'Activitat Física i l'Esport
Universidad Politécnica de Madrid-INEF

Autor per a la correspondència

Raúl Sánchez García
raulsangar@gmail.com

Resum

Durant el segle xx la boxa, a la societat espanyola, va passar de ser un esport de masses a ser una activitat oblidada a final dels anys setanta. La boxa, sumida en aquell temps en una profunda crisi institucional i esportiva, no va poder resistir les àmplies crítiques abocades des d'una opinió pública molt influïda en l'etapa democràtica per unes noves classes mitjanes emergents, especialment sensibles pel que fa a tota manifestació oberta de conflicte humà i violència. Com que el món de la boxa no podia mantenir-se tan sols amb els ingressos professionals va caldre l'expansió a altres àmbits. Gràcies a l'entrada del *full contact* (barreja de karate i boxa), la boxa va ser alliberada de l'exclusivitat dels gimnasos pugilístics i va ser introduïda als practicants d'arts marcial (sobretot provinents del karate), presentada com una forma d'activitat recreativa –no només com a sortida professional– i utilitària, evolució que constitueix per ella mateixa un exemple de patró informalitzador.

Paraules clau

Boxa; Figuració; Procés de civilització; Patró informalitzador.

Abstract

Boxing and Civilizing Process within the Spanish Society

During 20th century boxing in Spanish society went from a mass appealing sport to an obliterated activity at the end of the 70s. Boxing, by that time plunged into a severe institutional and sport crisis could not resist the strong critics dumped from a public opinion, influenced to a big extent during the democratic era by the emergent new middle classes, especially sensitive towards any open manifestation of human conflict and violence. The world of boxing could not rely exclusively any more on professional incomes so it was needed to expand it in another fashion. Thanks to the entrance of full contact (mix of karate and boxing), boxing was freed from exclusive boxing gyms and was introduced to martial arts practitioners (mainly coming from the world of karate), presented as a kind of recreational -not just as a professional career- and utilitarian activity. This evolution represents in itself an example of an informalizing pattern.

Key words

Boxing; Figuration; Civilizing Process; Informalizing Pattern.

Introducció

Quan un país ha travessat cicles de violència –preguem com a exemple les revolucions–, es necessita força temps perquè els grups implicats se n'arribin a oblidar. Potser se succeiran moltes generacions abans que els grups antagonistes tornin a confiar prou l'un en l'altre per viure en pau junts i permetre, si són membres d'un sol Estat, que funcioni adequadament un règim parlamentari (Elias, 1992, pàg. 40).

Si a Espanya preguntéssim a persones que van néixer amb la democràcia per algun dels noms de púgils espanyols famosos potser els vindrien al cap Poli Díaz o Javier Castillejo. Si preguntéssim als nostres joves d'ara, potser ni tan sols aquests exemples apareixerien a les respostes. Aleshores, hauríem de remetre la qüestió a

unes generacions anteriors per poder trobar altres noms d'atletes famosos que rivalitzaven en l'èpica esportiva amb altres grans figures de l'època: Garric, Legrà, Follado... Per a les generacions que van arribar després de la dictadura franquista és una cosa desconeguda el fet que Espanya va comptar fins als anys setanta amb set títols mundials i que un púgil espanyol (Alfredo Evangelista) va disputar la màxima corona fins i tot al mateix Muhammad Alí.

En el nostre article s'argumenta que el canvi en la percepció de l'activitat pugilística, igual com la caiguda en picat de la modalitat professional de la boxa a final dels setanta al nostre país, no és deguda tan sols a circumstàncies pròpies de l'àmbit esportiu; aquests fets tenen una relació estreta amb els canvis de situació i de mentalitat que estava patint un país que sortia mal-

* Aquest article es basa en investigacions més àmplies realitzades com a part de la meua tesi doctoral (Sánchez García, 2006).

parat d'un cicle de violència continuat que va esclatar amb la guerra civil, va continuar amb la dictadura i encara va perdurar en la memòria col·lectiva gràcies a l'activitat terrorista. Aquesta traumàtica situació va generar, segons l'opinió pública, cada vegada més influïda per la consolidació de les noves classes mitjanes, un exacerbat rebuig de tot el que pogués representar una manifestació de conflicte obert entre persones. La boxa va passar així de ser considerada com una activitat esportiva professional d'èxit a ser considerada com un espectacle degradant i no adequat per a l'exposició pública. Com a conseqüència no intencionada d'aquesta sensibilitat negativa –expressada en la posada en marxa d'una figuració (estructura dinàmica segons l'enfocament d'Elias, 1999) de rebuig cap al pugilisme– i una altra sèrie de circumstàncies, com ara la crisi interna de la boxa o l'entrada de l'activitat de *full contact*, l'activitat pugilística es va transformar, expandint-se a un sector més ampli de la població com a modalitat recreativa amb unes certes influències utilitàries (defensa personal).

En primer lloc, presentarem una breu exposició sobre la base teòrica que utilitzem: l'enfocament sociològic de Norbert Elias sobre la relació que estableix entre el fenomen esportiu i el procés de civilització. Més endavant, tractarem el desenvolupament històric de la boxa i la generació de la figuració de rebuig cap a l'activitat pugilística en l'etapa democràtica i acabarem tractant les conseqüències que tot això va tenir en la consegüent evolució de la boxa en allò que Elias definiria com un clar exemple de procés social cec.

Procés de civilització i esport

El treball pioner de Norbert Elias –ajudat en gran part per Eric Dunning (Elias i Dunning, 1992a)– sobre la relació de l'activitat esportiva amb el procés de civilització va marcar una fita per a la sociologia de l'esport. L'originalitat del seu enfocament presentava l'aparició de l'esport modern com a fenomen històric emmarcat en un procés de major amplitud que s'anava produint en les societats occidentals des de l'Edat Mitjana: el procés de civilització. Aquest procés es referia al fet principal que, associat a la formació estatal moderna, amb l'obtenció dels monopolis de la violència i la recaptació d'impostos, va augmentar el

nombre i la densitat de les cadenes d'interdependència entre els individus, que cada vegada havien de tenir més en compte més gent en més situacions de la vida quotidiana. Aquest procés va generar en els individus d'aquestes societats una transformació gradual en la seva sensibilitat respecte a les funcions primàries (menjar, dormir, defecar, sexualitat, agressivitat...): es produïa un refinament de les maneres i un rebuig de la descàrrega descontrolada del fet emocional i afectiu en aquestes funcions, sobre les quals s'establí un major autoncontrol. Concretament, pel que fa a l'ús de la violència, podem dir que el plaer del seu ús sobre els altres (*Angriffslust*) va decreixer i va avançar el llinar de repugnància (*Peinklichkeitsschwelle*) cap a la contemplació directa de sang i altres tipus de manifestacions relacionades amb la violència –Elias (1992, pàg. 41) parla explícitament d'un *lindar de violència*–, que van anar quedant a poc a poc “entre bastidors”. És en aquest procés de transformació de la violència on podem situar l'aparició de l'esport modern.

Per a Elias, l'esport s'ha de concebre com una mena de “lluïta fingida”, de substitut del combat real i seriós. L'evolució, en un procés cec, d'aquesta invenció socio-tècnica anomenada esport és considerada per Elias com un assoliment civilitzador que es va esdevenir en el mateix temps i espai (Anglaterra, al voltant del segle XVIII) i va ser desenvolupat pels mateixos agents (*gentry* i noblesa) que el sistema parlamentari en política. Ambdós elements mostraven una tendència cap a la resolució de conflictes d'una manera més moderada i distanciada. Igual com la política parlamentària implicava l'acceptació d'unes certes regles que assumien confiança i seguretat entre els participants, l'esport s'adcrivava també a l'acceptació de regles que asseguraven una oposició però amb certs límits, una mena d'“hostilitat amistosa”.

Tanmateix, encara que en l'esport s'introduïssin progressivament uns certs controls, això no implicava que l'activitat es fes simplement cada vegada més avorrida. Una de les funcions que va arribar a exercir l'esport en aquest procés de civilització va ser la del descontrol emocional en societats que es veien sotmeses progressivament a majors controls en la vida quotidiana i que esdevenien cada vegada més *avorrides*.¹ La paradoxa que s'havia de resoldre en la creació de les modalitats esportives era la de l'adequat “equilibri de

¹ D'aquí ve que la versió original anglesa del llibre d'Elias i Dunning tingués el títol de *Quest for Excitement* (Recerca de l'excitació) associat al subtítol Esport i Lleure en el Procés de Civilització, una cosa que es va perdre en la traducció de la versió espanyola.

tensions” (Elias i Dunning, 1992b) entre, d’una banda, la seguretat per a la integritat física dels participants i de l’altra el grau de descontrol emocional que permetia el gaudi agradable de l’excitació del joc. Aquesta idea era fonamental a l’hora de relacionar l’evolució de les disciplines esportives amb l’àmbit social més general del procés de civilització. El que s’expressa aquí és que l’evolució d’una modalitat esportiva no es troba determinada només pel seu desenvolupament intern, sinó per una interdependència contínua amb el grau de civilització –de sensibilitat davant la violència, per exemple– que en cada moment històric presenti la societat en la qual es desenvolupa l’activitat. Si en el procés de civilització es produïa una major repulsa i més control de la violència igual com l’aparició de l’esport com a activitat organitzada i reglada, els esports de combat podien ésser considerats com un terreny privilegiat per a estudiar la variació de la sensibilitat davant la violència en el procés de civilització de cada país. Les modalitats de combat s’havien d’entendre com un cert tipus de violència institucionalitzada, sancionada governamentalment i acceptada pels ciutadans.

Al nostre article veurem que la interdependència de l’activitat boxística amb aquesta sensibilitat social va influir en el fet que, després dels canvis soferts en aquesta pel que fa a la qüestió de la violència en l’etapa democràtica espanyola, la boxa veïés transformada severament la pròpia pràctica com a únic mitjà de supervivència.

Una mica d’història: la boxa a Espanya

La introducció de la boxa a Espanya es va iniciar amb la interacció entre mariners anglesos i nacionals a partir de la segona meitat del segle XIX. Ja el 1875, al barri de la Barceloneta apareix una sala on imparteix boxa un tal professor Burgé. Van arribar també a la península professors estrangers, com *monsieur* Vidal, que donava classes a joves pertanyents a l’alta societat –amb certa reticència al principi per part dels *gentlemen* burgesos– i el 1908 va fundar un gimnàs al carrer Xuclà (Meyer i Girard, 1966, pàg. 226). Poc després, l’aristocràtic Cercle del Liceu, habilita una sala per a la pràctica de la boxa. El 1909 arriben a la ciutat comtal dues companyies de boxejadors estrangers que realitzen combats, desafiaments i espectacles en diversos teatres, com ara el Novetats. El 1912, a mesura que s’organitzen els clubs, apareixen les primeres vetllades públiques, encara que també hi havia actes exclusius dels clubs (Meyer i Gi-

rard, 1966, pàg. 228). A mitjan de la dècada dels anys deu comencen a fer-se populars les baralles de boxejadors professionals estrangers (com el nord-americà Jack Jonson) i la dècada dels anys vint és, a més a més, el temps en què la boxa comença a imposar-se a la lluita grecoromana i a altres estils de combat, quant a la seva pràctica amateur (Gutiérrez García, 2004, pàg. 159). A més a més, a causa de la gran afluència de púgils estrangers i el creixement progressiu d’espectadors, s’està assolint en aquests moments un apogeu increïble del professionalisme nacional (Meyer i Girard 1966, pàg. 234). Després de la contesa bèl·lica, s’inicia una activitat pugilística renovada en emplaçaments improvisats, com ara el camp de la Ferroviària o la plaça de braus a Madrid, el circ Price a Barcelona o als frontons i camps de futbol del País Basc, i sorgeixen diverses figures que constituïran l’anomenada “generació de la postguerra”, que arribarà fins a final dels anys quaranta (Meyer i Girard, 1966, pàg. 239). En la dècada dels seixanta, la boxa espanyola continua tenint bona salut; apareixen figures com ara Ben Alí, Juan Albornoz “Sombrita” (que el 1965 guanya el títol europeu de superlleuger), estrelles mediàtiques, com ara Luis Folledo i noves promeses, com Pedro Carrasco i José Legrá, que més tard conquerirà títols internacionals. Aquesta etapa, al costat de la dècada dels setanta, és considerada per molts com a “els anys de major activitat i brillantor” del pugilisme espanyol (*Primer Combat*, 2004, núm. 2, pàg. 51); entre 1969 i 1973 es fan a Espanya, com a vetllades professionals, 22 de campionat d’Europa i 3 del Món (*Boxa*, 1973, núm. 186, pàg. 10). A més a més, la boxa s’expandeix a l’àmbit universitari i amplia l’extensió a les Forces Armades. En la dècada dels setanta, l’àmbit professional és encara considerat com la sortida natural de la seva pràctica. Continua el suport oficial i trobem encara diverses figures de renom mundial: de set campions mundials espanyols, sis es donen en aquesta etapa (*Espabox*, 1997, pàg. 92) i assistim fins i tot a la disputa del ceptre mundial, el 1977, d’un espanyol, Alfredo Evangelista, davant de Muhammad Alí. A més a més, es pot destacar en l’àmbit pugilístic amateur la creació, el 1976, per iniciativa del doctor Massa, d’un torneig de gran prestigi internacional, conegut com a Boxam.

Tanmateix, a final dels anys setanta, la boxa comença a passar una profunda crisi, una cosa que la va fer més vulnerable a les crítiques d’un ambient social cada vegada més influït per l’ascensió de les noves classes mitjanes que començaven a mostrar-se poc favorables a la seva pràctica; durant aquesta època, es dona-

ran diverses circumstàncies confluents que inicien una reacció, cosa que Elias denominaria una “figuració de rebuig”, en contra de la boxa (fonamentalment, la professional). Presentem a l’apartat següent una anàlisi més detallada d’aquests esdeveniments.

La crisi boxística, l’ascens de les noves classes mitjanes i la generació d’una figuració de rebuig

El diari no publica informacions sobre la competició boxística, llevat de les que donin informació d’accidents soferts pels púgils o reflecteixin el sòrdid món d’aquesta activitat. La línia editorial del diari és contrària al fenomen de la boxa, i per això renúncia a recollir notícies que puguin contribuir a la seva difusió (*El País*, 1990, pàg. 5).

Si bé ja des dels anys seixanta hi havia hagut alguna manifestació d’alarma en els mitjans respecte a la situació boxística,² no és fins a final de 1976 quan comencen a aparèixer opinions crítiques sobre les presumptes irregularitats dels promotors i l’explotació dels mateixos púgils; la modalitat professional de la boxa és la que rep la pitjor part. Comença l’etapa del descrèdit de la boxa espanyola: es dona una greu absència de figures de renom i s’inicia l’anomenada guerra entre promotors pel monopoli de la boxa professional, la qual cosa porta en molts casos a utilitzar pràctiques no gaire decoroses, que impliquen en alguns casos fins i tot llocs federatius. La boxa nacional perd les seves figures internacionals³ (com ara Velázquez, Durán, Urtain o Ortiz) que pretenen continuar lluitant gràcies a fortes inversions dels promotors, la qual cosa porta a la preparació de rivals fàcils en baralles que serveixen per mantenir els seus púgils. Els casos tèrbols semblen multiplicar-se⁴ i apareixen alguns escàndols entre promotors i boxejadors sobre comptes poc clars, com el fet esdevingut entre Periquito Fernández que reclama al seu promotor, Martín Miranda, uns sis milions de pessetes no cobrats (*El País*, 12 de novembre 1976, pàg. 37).

A aquesta situació de descrèdit se sumen dos tràgics esdeveniments, gairebé seguits, que revolucionaran

l’opinió pública respecte a la boxa: el 21 de febrer mor el boxejador professional Ros Melero i el 20 de juliol de 1978 mor el boxejador amateur Salvador Pons; també té una certa ressonància sobre el clima social la mort aquell mateix any del boxejador italià Jacopuzzi. Com indica Vadillo: “La proximitat d’ambdós desenllaços va produir un lògic moviment de signe abolicionista en amplis sectors nacionals” (1981, pàg. 225), cosa que es va traduir en una presa de posició contrària per part de les institucions governamentals; fins i tot es va arribar a una curta suspensió temporal dels combats (*Diari 16*, 22 juliol 1978, pàg. 25) i a una reunió entre el ministre de cultura Pio Cabanillas, el director del CSD i el president de la FEB, en la que s’acorda que es farà una assemblea per tal de revisar i “humanitzar” la boxa (*Marca*, 28 de juliol 1978, pàg. 21), tot separant clarament la pràctica professional de l’amateur (*As*, 28 de juliol 1978, pàg. 23). Hi ha qui parla fins i tot de la supressió de la modalitat professional.

Aquestes reaccions negatives cap a la pràctica boxística mostren que la sensibilitat social espanyola estava canviant, especialment pel que fa a les qüestions sobre la violència i el conflicte. Aquesta circumstància s’ha de relacionar amb la gran transformació que s’estava gestant a la societat espanyola en general. En l’etapa democràtica espanyola, és a la franja mitjana on es va consolidar amb força una nova classe social, relacionada amb les noves necessitats de l’etapa postindustrial. Com assenyala Ortí (1987, pàg. 720), es va produir un desplaçament de la influència de les velles classes mitjanes (petita i mitjana burgesia patrimonial) cap a unes noves classes mitjanes denominades funcionals, caracteritzades per una alta formació acadèmica i tècnica, que es van erigir com una gran força hegemònica social. Segons Ortí, la funció de mediació d’aquestes noves classes mitjanes va servir per a l’obtenció d’un nou consens després de la dictadura, cap a actituds més moderades i de centre. Si bé caldria matisar aquesta opinió (vegeu González, 1992, pàg. 166), es podria dir que almenys, en el tractament de la violència, sí que podrien haver influït hegemònicament cap a la valoració negativa i fins i tot cap a l’ocultació d’aquella, en la solució de conflic-

² Vegeu les manifestacions aparegudes en un article del diari *El Pueblo* en el número de maig de 1963, com a conseqüència de la mort al ring de Davey Moore en les quals s’adverteix certa controvèrsia generalitzada davant dels possibles riscos del pugilisme.

³ Vegeu *El País*, 5 de novembre de 1976, pàg. 37, l’article “Durán i Velázquez, o la decadència del professionalisme” i *El País*, 28 de novembre de 1976, pàg. 35, l’article “No més cops” o *El País*, 22 de febrer de 1977, pàg. 8, l’article “La boxa professional a extingir”, en els quals es parla de la clara situació de declivi del pugilisme nacional.

⁴ Vegeu *Diario 16*, 5 octubre 1977, pàg. 24: “La màfia d’organitzadors i mànagers enfonsa la boxa”, o de l’11 de novembre de 1977, pàg. 25: “Continuen els draps bruts a la boxa: ara, Elio Guzmán”, o del 22 de novembre de 1977, pàg. 25: “Continuen els escàndols i les baralles absurdes”.

tes; es considera com un element de memòria nefast en vista dels encara recents episodis de la Guerra Civil, la repressió de la dictadura franquista o les diferents manifestacions de lluita armada i terrorista que van continuar durant l’etapa democràtica.

Igualment, l’ascens d’aquestes noves classes mitjanes es va traduir, en l’aspecte esportiu, en el progressiu afavoriment de les activitats que ells mateixos desenvolupaven i la manera en què les practicaven, centrades en els valors d’educació, salut, autocultiu, esbarjo i solidaritat, característiques properes al concepte d’esport per a tothom. Com apunta García Ferrando (1999, pàg. 57), el gran desenvolupament de l’esport popular que es va produir a Espanya a final dels setanta va ser degut principalment al desenvolupament industrial i urbà i al “canvi dels valors socials dominants”. Precisament argüim que van ser els valors associats a l’ascens de les noves classes mitjanes amb alta formació educativa els que van fer que l’esport per a tothom, com a expressió educativa-formativa-recreativa avancés i arribés a passar progressivament a un pla destacat, tot encarnant per si mateix la imatge ideal de l’esport.⁵ Com que aquest era un model sostingut per uns agents especialment sensibles a la qüestió de la violència, les modalitats esportives que representaven de forma clara situacions de conflicte humà van passar a considerar-se com a problemàtiques; els esports de combat podien arribar a ser una cosa *molesta*.⁶ No obstant això, cal destacar que el grau d’oposició no era, ni de molt, el mateix segons el tipus de modalitat de combat a què ens referim. Les arts marcial, enteses com a pràctica no competitiva, no es veien afectades greument d’acord amb la consonància que troben amb aquesta sensibilitat social, en presentar-se com a mitjans educatius davant del fenomen de la violència. Els esports amateurs, beneïts per l’emblema de l’olimpisme,

comptaven més o menys amb el mateix judici favorable, hi trobaven, això sí, el cas problemàtic de la boxa. El sector més compromès respecte a la sensibilitat social el representaven els esports de combat professionals o d’espectacle; la disciplina més visible n’era la boxa. La boxa professional es considerava com a un pèssim exemple formatiu per a la resolució de conflictes mitjançant la violència i per això va ser/és injuriada públicament. L’activitat es va convertir en causa de por i desgrat,⁷ imatge que ha continuat fins a l’actualitat.⁸

Des del clima social característic de la societat espanyola d’aquells moments es va generar tota una producció simbòlica negativa respecte a la boxa des de camps com el mèdic, el periodístic, el polític o el legislatiu, que es retroalimentaven, tot generant així un sòlid entramat social d’oposició, la qual cosa Elias denominaria una “figuració de rebuig”. Aquesta solidificaria la seva posició al llarg de la dècada dels vuitanta, i la seva influència arriba fins i tot fins als nostres dies.

Des del marc polític es va deixar notar clarament la influència del PSOE, amb l’ajut de la censura, la crítica o l’oblit de la boxa per part dels mitjans de comunicació, tant televisius com de premsa, amb especial bel·ligerància en alguns casos (com TVE o *El País*). No s’hauria de passar per alt que la gran crítica i el rebuig de la pràctica d’aquest esport deixava entreveure una clara oposició a l’etapa anterior, la dictadura franquista, a la qual va quedar associada en certa manera la pràctica de la boxa; l’emergència política del PSOE com a principal protagonista i *El País* com a mitjà afí al partit, va crear una sensibilitat especial davant d’aquestes circumstàncies.

Des del punt de vista mèdic, si bé no es van realitzar estudis propis sobre la matèria en l’àmbit nacional, els especialistes es van fer recó de les investigacions estran-

⁵ Per a una constatació empírica d’aquesta valoració hegemònica cap a la pràctica d’esport per a tothom a la societat espanyola reviseu les dades estadístiques sobre els hàbits esportius des de la dècada dels anys 80 fins a l’actualitat, dutes a terme per García Ferrando (1997, 1999, 2001 i 2006).

⁶ Com a exemple d’aquests fets, podríem citar el cas de les Olimpíades de Barcelona 92, en les quals hi va haver seriosos problemes amb el patrocini de les modalitats de combat, perquè cap empresa no volia veure lligada la seva imatge a aquest tipus de pràctiques. La solució va venir de la mà de la creació del patrocinador genèric on l’empresa apareixia associada a les Olimpíades, però no s’especificava a quina especialitat (Sánchez Bañuelos, 1992).

⁷ Com indica Wacquant (1995 b, pàg. 527, nota 25): “Que (certes formes) d’agressió física puguin no ser experimentades com a violentes és profundament repugnant per als individus de classe mitjana, per als quals la santedat del cos humà és un tret definitori del jo”. A això afegeix M. Burke (1998, pàg. 124) que “A més a més, [la boxa] és una amenaça oberta, diferent de l’establerta per fumadors, bevedors o golfafres. Mentre que el boxejador afirma que la seva pràctica necessita una relació respectuosa cap al cos, aquesta afirmació és difícil d’acceptar quan la brutalitat de la competició és contrastada amb el referent de sanitat que caracteritza en gran part la vida de classe mitjana. Però el boxejador presenta a més una amenaça a la descripció que molts sostenen “sobre l’esport com a pràctica saludable”.

⁸ Como afirma el famós entrenador-promotor de boxa, Ricardo Sánchez Atocha: “... és molt difícil trobar patrocinadors, perquè les grans marques no volen estar associades a la boxa, no perquè no els agradi, sinó perquè prefereixen no lligar-se a una activitat ‘polèmica’ i el que fan és invertir en altres esports” (*Primer Assalt*, 2004, núm 1, pàg. 37).

geres (sobretot de les associacions mèdiques nord-americana i britànica), encara més des dels greus incidents de mort en quadrilàters espanyols a final dels setanta. Ara com ara, aquesta actitud de rebuig continua sent predominant entre la professió mèdica.⁹

Des del punt de vista legal, la boxa era l'esport que més controvèrsia causava en l'acceptació per part de la legislació ordinària espanyola d'aquesta activitat com a socialment beneficiosa i per tant mereixedora de la categoria de risc socialment acceptable. Si bé en aquesta primera etapa no despertarà la necessitat d'anàlisis específiques sobre el tema per part dels juristes, és en la dècada dels noranta quan apareixeran estudis sobre la responsabilitat penal en boxa, com els de Paredes Castañón (1990, 1995a, 1995b).

Des del punt de vista dels mitjans de ficció, quedarà avivada aquesta imatge social de perillositat i negativitat per la projecció de pel·lícules que mostraven una imatge de la boxa associada al cinema negre i a la violència; per exemple, serà al llarg dels anys vuitanta l'època daurada de la saga *Rocky*.

Aquest clima advers agreujarà la situació de crisi de la boxa, que entra en un sot en els anys vuitanta, cosa que es coneixerà com a la generació perduda, amb figures com Manuel Calvo, Rafa Lozano o José Manuel Berdonce. A final dels anys vuitanta la boxa espanyola torna a recuperar el pols momentàniament amb l'arribada del fenomen *Poli Díaz*, que torna a acaparar l'atenció dels mitjans de comunicació, com ara *Diario 16* (i d'*El Mundo*, a partir de 1989), *As* i *Marca*, no d'*El País*. De la seva banda, TVE recolza la iniciativa a mitges, per exemple retransmetent en diferit el combat pel títol europeu que Poli disputarà i guanyarà el novembre de 1988. Aviat es veurà que aquest suport no té cap consistència sòlida: el mateix director de RTVE, Luis Solana, en prohibeix l'emissió el 1989 (*Diario 16*, 22 febrer 1989, pàg. 39, *Nocturnitat i traïdoria*), acabant amb el cicle de suport a aquest esport iniciat en 1987 per Pilar Miró com a directora de RTVE, la qual cosa coarta en

gran manera la capacitat de desenvolupament d'aquest esport. A més a més, l'estrella de Poli s'anirà apagant a poc a poc i després de l'intent fallit de coronar-se campió del món dels lleugers davant de Whitaker, caurà en una espiral descendent d'autodestrucció personal que acaba definitivament amb les esperances de recuperar la ja malparada imatge de la boxa espanyola. En aquests anys apareix l'entrada de les cadenes privades i, concretament per a la boxa, l'aparició de la major aposta televisiva a *Tele 5*, amb l'emissió del programa *Pressing Boxeo*, presentat per Jaime Ugarte. Les audiències eren més que acceptables¹⁰ però faltava una organització clara en els mitjans de comunicació.

La figura de Javier Castillejo, a mitjan els noranta tampoc no va ser capaç de superar l'oblit de la boxa i si bé s'adverteix una lleugera reactivació de l'activitat a partir de promotors privats (*Tundra Barceló* o *Rimmer Box*), podem dir que l'activitat professional encara no s'ha recuperat.¹¹

Informalització o descivilització?

L'estancament del terreny professional –que va ser separat de la boxa amateur el 1978 en un intent de salvar la imatge d'aquest últim com a modalitat olímpica– va produir que els gimnasos lligats a la formació de campions, tinguessin cada vegada més dificultats a l'hora de mantenir-se rendibles. Davant la impossibilitat de viure tan sols com a club dedicat a la boxa, es va obrir l'oferta, i es va fomentar la diversitat d'activitats; els gimnasos esdevenen complexos esportius moderns: els casos del Barceló i el Metropolitano, emblemes de la boxa madrilenya i espanyola, així ho mostren. Per exemple, el gimnàs Metropolitano de Madrid (en el Barceló hi trobem més o menys el mateix) compta amb unes instal·lacions modernes, en un edifici de tres plantes, on podem trobar boxa, però també altres esports de combat (*kick boxing*, karate, *wu shu*) i també activitats de *fitness* (Pilates, *spinning*, *step*, ioga, *bodi jam*, etc...), muscu-

⁹ Com a exemple podem citar l'article: "Boxa. Pot acceptar-la la medicina?" aparegut el 1994 (núm. 43) a la revista *Archivos de Medicina del Deporte*, on queda clara aquesta actitud contrària a la boxa: "Com a metges, es fa molt difícil poder acceptar que un esport tingui com a objectiu provocar la pèrdua del coneixement del contrincant".

¹⁰ Per exemple, en "La baralla de Poli Díaz amb Whitaker, encara Tele5 no arribava a tot l'àmbit nacional i va fer una mitjana de 72% d'audiència i la punta màxima van ser 2 milions i escaig a les 5.30 de la matinada. Els experts en les audiències diuen que aquest seguiment en aquelles hores és com si jugués la selecció espanyola a les 9 de la nit, és a dir, que és extrapolable, és a dir, hagués fet 8 milions d'espectadors, la qual cosa fa un partit d'Espanya o del Reial Madrid, és a dir, un superesdeveniment..." (entrevista personal a Jaime Ugarte).

¹¹ En *Cros Combat* (2004, núm. 8, pàg. 44), afirma Emilio Marquiegui (comentarista i editor d'*Espabox*): "... la veritat és que els problemes de la boxa són els mateixos i es troben en una fase similar. No hi ha hagut cap evolució. Fins i tot en espectadors diria que anem baixant. Són problemes estructurals que no s'han sabut solucionar adequadament [...] Això del ressorgiment no és res evident i el relleu l'estan agafant els esports de contacte, més moderns a Espanya".

lació, ball o escalada, amb serveis de cafeteria, fisioteràpia o perruqueria.

Aquesta obertura de gimnasos tradicionalment lligats exclusivament a la boxa cap a altres activitats es va veure afavorida en gran part per l'entrada al nostre país, en la dècada dels vuitanta, de la modalitat de *full contact*, que barrejava en una mateixa activitat les tècniques de karate i boxa. Es va produir així un major interès per la boxa per part de practicants d'arts marcials. Així, es va introduir com una activitat més als gimnasos, una cosa que abans no passava perquè el club de boxa era només de boxa i gairebé només per als que volien competir. El karate i el *full contact* contenien en si la via d'esport per a tothom (d'esport recreatiu, sobretot el karate) i la de l'esport utilitari (com a defensa personal, sobretot el *full contact*), unes portes que en aquells moments s'obren a l'entrada de la boxa (en especial la modalitat recreativa, perquè la utilitària la contenia la boxa per si mateixa anteriorment), que s'expandeix a un sector més ampli de la societat. En concret, s'obre a uns participants de classe mitjana, associats en gran manera a una concepció recreativa o d'esport per a tothom, diferent d'una concepció més afí a la classe obrera sobre la pràctica esportiva com a sortida professional o habilitat utilitària (saber barallar-se, defensa personal)¹² a què s'associava la boxa.

Tornant ara un moment a les idees d'Elias sobre el procés de civilització i la disminució de la violència en la societat, podríem preguntar: implica, llavors, l'expansió de la boxa un sector més ampli de la societat, un patró contrari a la civilització, és a dir, un patró descivilitzador? En vista dels fets mostrats en la nostra investigació podríem afirmar que amb aquesta expansió ha passat justament el contrari: que s'ha donat un avenç civilitzador en la boxa, si bé amb unes característiques peculiars que el caracteritzen com un "patró informalitzador". Cas Wouters (2003, 2004) anomena aquest patró *informalitzador* com un exemple civilitzador¹³ caracteritzat per una relaxació dels codis socials (fenomen que ja als seixanta es va acordar de denominar *societat permissiva* i que va ser causa de pànic social que l'associava a la barbàrie o la caiguda de la civilització) i una major flexibilitat en l'autocontrol afectiu, necessari en una situació en la qual es dona la integració social de diferents grups i els seus codis respectius.

En el nostre estudi es pot argüir que a causa de la

trobada d'una activitat principalment associada a la classe obrera (boxa com a sortida professional i com a modalitat utilitària) amb participants de classes mitjanes (esport recreatiu), es va produir una integració i reelaboració de codis i maneres de realitzar l'activitat que va donar lloc a l'expansió de noves formes híbrides de pràctica: no és que les classes mitjanes adoptessin sense més ni més els codis de classe obrera, tot introduint-se en la boxa professional però sí que es van veure influïts en part per l'enfocament utilitari de la pràctica cap a la defensa personal. Igualment, la introducció de les classes mitjanes en la boxa va fer que aquesta variés en gran manera cap a un model recreatiu de pràctica. Com declarava un entrenador d'un gimnàs de Móstoles:

La boxa ha canviat molt. Ara hi ha molta gent que només va a fer esport, a suar. Hi ha estudiants, treballadors, universitaris, mestresses de casa... Van per afició i també per saber defensar-se, perquè tal com estan les coses avui en dia... (Sánchez García, 2006, pàg. 299).

S'ha de considerar, en última instància, que serà la composició del grup de pràctica en cada cas (a cada gimnàs o sala) la que determini els graus de predominància i hibridació entre les modalitats professional, purament recreativa o amb influències utilitàries com a mitjà de defensa personal. Tot i això, podem observar unes certes fluctuacions dins del grup en la forma d'entendre l'activitat de cada un dels participants. Aquesta circumstància ens hauria de fer especialment sensibles davant les dades sobre extracció social per tractar d'explicar aquestes variacions. Així, en el mateix grup de boxa analitzat (Sánchez García, 2006), com a exemples de concepcions diferents podríem esmentar:

- Fran, 29 anys, periodista, porta 3 anys en boxa. De petit va practicar esports escolars com ara bàsquet o handbol. No va practicar esports de combat fins a un any abans d'apuntar-se a boxa, quan va començar en *full contact*. Segons declarava sobre la seva implicació en boxa:

Jo ho faig amb veritable convenciment que psicològicament em van bé un parell d'hores o tres a la setmana moment-me en un lloc i, ja et dic, que al final fas més exercici que una altra cosa i no pel fet de dir que surto al carrer i em pegaré... és que no m'estic preparant per matar ningú.

¹² Per a una anàlisi més profunda sobre les relacions de classe i les concepcions corporals-esportives vegeu Autor (2006, pp. 109 i ss.).

¹³ Vegeu Wouters (1986) per a una anàlisi sobre l'equilibri entre formalització-informalització en els processos de civilització elisians.

- Roberto, operari manual de 27 anys, porta dos anys de boxa. De petit va fer karate i després es va passar al *full contact* i al *kick boxing*. Com ell mateix afirmava:

Jo és que vinc d'un barri molt busca-rons, saps? Sóc de Móstoles, del Soto, d'un barri a part de Móstoles i allà la gent és molt barallosa [...]. Jo, és que de petit he estat molt busca-raons i no sé... jo és que practico la boxa pel que la practico. M'agrada saber barallar-me, saps? Què vols que et digui? M'agrada, paio, sóc un paio agressiu, m'agrada clavar hòsties... Home jo no, vull dir, que jo tinc una moguda al carrer i m'agrada, sóc home, oi? I si vaig i faig *pum pum pum* i tomo un paio, doncs, ja està.

Tanmateix, en general en el grup analitzat el tipus de declaracions sobre la pràctica s'assemblaven molt més al primer cas que al segon; posen una especial atenció i interès en la faceta recreativa. Això ja era d'esperar en el nostre grup, amb una predominança de practicants de classe mitjana sobre els de classe obrera (Sánchez García, 2006, cap. 9).

Conclusió: la doble empenta civilitzadora en la boxa espanyola

L'estudi de l'evolució històrica d'una disciplina esportiva, en aquest cas la boxa, no s'ha de centrar exclusivament en una sèrie de fets influents dins de la mateixa activitat. Com hem vist, la pràctica pugilística va estar contínuament influïda per circumstàncies que estaven passant en un marc social més general. Això, sens dubte, dirigeix la nostra atenció a l'estreta relació que l'esport té amb el que Elias denominava el procés de civilització; cada modalitat esportiva presenta una solució específica a l'equilibri de tensions entre, d'una banda, la tensió i l'emoció necessàries en tota activitat de lleure i d'una altra, la seguretat i el control que es necessita per als practicants. Aquest equilibri està lligat íntimament a la sensibilitat social de cada moment, al grau de civilització de cada societat. Això és especialment evident en les disciplines de combat, que representen, per si mateixes una situació límit de "lluïta fingida" i es troben en alguns casos en una situació compromesa respecte a l'opinió pública. Això és precisament el que va passar en el cas del desenvolupament històric de la boxa al nostre país. Hem vist que des de final dels anys setanta, coincidint amb el final de la dictadura franquista i l'ascens de les noves classes mitjanes en l'etapa demo-

cràtica, es va produir un moviment contrari –una “figuració de rebuig”– en la societat espanyola cap a la pràctica boxística, una cosa que podria ésser considerada com un avenç civilitzador: la intensitat de la modalitat professional va ser considerada excessiva i es va retirar el suport públic (principalment polític i mediàtic) cosa que va agreujar la crisi per la qual ja estava travessant el pugilisme nacional de l'època. Aquesta circumstància, sumada a l'arribada de la modalitat de *full contact*, va obrir les portes a la boxa cap a altres tipus de pràctica: de la professional a la recreativa i utilitària, i altres tipus de practicants: de classe obrera a part dels de classe mitjana. Es va produir llavors una barreja i una integració de codis que donarien lloc a un segon avenç civilitzador representat per un patró informalitzador en el qual es va desenvolupar un tipus d'activitat recreativa amb influències utilitàries de menor intensitat que la professional predominant fins a aleshores.

Tot i això, no podem concloure sense destacar el fet que, si bé aquesta transformació de la pràctica ha tingut lloc, sembla ser que la percepció social d'aquest canvi és inexistent; en l'actualitat es mantenen els mateixos estereotips negatius associats a la pràctica boxística tal com van quedar en la figuració de rebuig de final dels setanta. Sense aprofundir més en el perquè d'aquest tema, hem apuntat la influència que la traumàtica situació sofrida a Espanya (Guerra Civil, Dictadura i terrorisme) respecte al conflicte humà i la violència va tenir/té per a veure la boxa des d'una perspectiva que Elias (2002) definiria com a “molt implicada”, una cosa que no permet una visió adequada a la realitat social. En aquest marc, les ciències socials tenen la possibilitat d'oferir una visió “més distanciada” dels fets per obtenir així un major grau de congruència amb el que s'ha esdevingut.

Referències bibliogràfiques

- Burke, M. (1998). Is Boxing Violent? Let's Ask some Boxers. A Dennis Hemphill (ed.), *All Part of the Game: Violence and Australian Sport* (pp. 111-132). Melbourne: Walla Walla Press.
- Elias, N (1992). Introducció. A N. Elias i E. Dunning, *Deporte y Ocio en el Proceso de la Civilización* (pp. 31-82). México: FCE.
- *Sociología Fundamental*. Barcelona: Gedisa.
- (2002). *Compromiso y distanciamiento*. Barcelona: Península.
- Elias, N. i Dunning, E. (1992a). *Deporte y Ocio en el Proceso de la Civilización*. México: FCE.
- (1992b). Dinámica de los grupos deportivos con especial referencia al fútbol. A N. Elias i E. Dunning, *Deporte y Ocio en el Proceso de la Civilización* (pàg. 231-246). México: FCE.
- García Ferrando, M. (1997). *Los españoles y el deporte 1980-1995*. Madrid: CSD.
- (1999). Aspectos sociales del deporte. Madrid: Alianza.CSD.

- (2001). *Los españoles y el deporte: prácticas y comportamientos en la última década del S. XX. Encuesta sobre los hábitos deportivos de los españoles, 2000*. Madrid: CSD.
- (2006). *Postmodernidad y deporte: entre la individualización y la masificación*. Madrid: CIS.
- González, J. J. (1992). *Clases sociales: estudio comparativo de España y la Comunidad de Madrid 1991*. Madrid: Consejería de Economía.
- Gutierrez García, C. (2004). *Introducción y desarrollo del judo en España (de principios del S. XX a 1965): el proceso de implantación de un método educativo y de combate importado de Japón*. León: Universidad de León.
- Meyer, R. i Girard, C. (1966). *El Boxeo*. Madrid: Publicaciones del Comité Olímpico Español.
- Ortí, A. (1987). Estratificación social y estructura de poder: viejas y nuevas clases medias en la reconstrucción de la hegemonía burguesa. A V.V.A.A., *Política y Sociedad: estudios en homenaje a Francisco Murillo Ferrol* (Vol. II). Madrid: CIS, pàg. 711-736.
- Paredes Castañón, J. M. (1990). *Consentimiento y riesgo en las actividades deportivas: algunas cuestiones jurídico-penales*. *Anuario de Derecho Penal y ciencias penales*, tomo II.
- (1995a). *El riesgo permitido en Derecho Penal*. Madrid: Ministerio de Justicia e Interior.
- (1995b). La responsabilidad del deportista: el ejemplo del boxeador. Civitas, *Revista española de derecho deportivo* (5), 81-97.
- Sánchez García, R. (2006). Paradigma cultural y violencia en la sociedad española: el caso de los deportes de combate en la Comunidad de Madrid. Tesis doctoral presentada en la Universidad Politécnica de Madrid (INEF).
- Sánchez Bañuelos, F. (1992). La asociación de deportes olímpicos. *Sistema* (núm. 110-111), 143-155.
- Vadillo, F. (1981). *Boxeo y Mafia*. Madrid: Taxco.
- Wacquant, L. (1995). Pugs at Work: Bodily Capital and Bodily Labour Among Profesional Boxers, *Body and Society* (1) 1, 65-93.
- Wouters, C. (1986). Formalization and Informalization: Changing Tension Balance in Civilizing Processes. *Theory, Culture and Society*, 3(2), 1-18.
- (2003). Informalisation and the Civilising Process. A E. Dunning y S. Mennell (eds.), *Norbert Elias Vol. 2*. (pàg. 279-294). London: Sage.
- (2004). Changing Regimes of Manners and Emotions: from Disciplining to Informalising. A S. Loyal i S. Quilley (eds.), *The Sociology of Norbert Elias* (pàg. 193-211). Cambridge: Cambridge University Press.